

Слобода Д. Мидоровић, асистент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
S.Midorovic@pf.uns.ac.rs

САВЕСНОСТ У КОНТЕКСТУ РЕСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА*

Сажетак: У раду су анализирана међународна и наднационална правила о савесности у контексту реституције културних добара. Указано је на одступања од општих правила о савесности из удела стицања права својине од невластника и стицања права својине одржајем. Уместо да, у кумулацији са другим условима, омогући стицање права својине, савесност стицаоцу украденог и незаконито извезеног културног добра може да обезбеди само право на правичну накнаду. Напомињена је претпоставка савесности и преретњеног доказивања пребачен је на држаоца културног добра. Истовремено су поопштрени критеријуми на основу којих се савесност процењује. У случајевима преретног стицања, савесност правног следбеника је условљена савесношћу његовог правног претходника. На тај начин је онемогућено да сукцесор изражава правичну накнаду уколико она не би припала ни његовом правном претходнику. У раду је, иакође, истражено у које су изворе и на који начин поједине државе чланице Европске уније инкорпорисале у своја законодавства решења о савесности садржана у Директиви 2014/60/EU. На основу тога предочене су могућности за хармонизацију права Републике Србије са изложеним наднационалним правилима.

Кључне речи: културна добра, реституција, савесност, пререт и начин доказивања, имплементација.

1. УВОД

Културна добра су ствари и творевине од општег интереса које, без обзира на својински облик, уживају посебан третман и заштиту у складу са

* Рад је заснован на резултатима истраживања спроведеним приликом израде завршног рада на мастер студијама под насловом *Употреба и заштита културних добара – грађанској правни аспекти* одбрањеног на Правном факултету Универзитета у Новом Саду јуна 2016. године.

законом.¹ Због својих нарочитих својстава, културна добра потпадају под посебан правни режим који, између осталог, карактеришу изузеци од општих правила. Наведена констатација односи се и на међународна и наднационална правила о савесности у контексту реституције културних добара, нарочито у погледу њеног правног значаја, терета и начина доказивања.

Иако од савесности зависи расправљање бројних правних питања, у раду ће она бити анализирана из угла стицања права својине од невластника и стицања права својине одржајем. На наведене начине стицања својине се у пракси редовно позивају стицаоци украдених, незаконито ископаних и изгубљених покретних културних добара у циљу да издејствују одбијање захтева за њихову реституцију. У ту сврху, прибавиоцима културних добара погодују разлике у правилима о стицању својине од невластника у појединим јурисдикцијама.² Предузимањем радњи које воде преносу права својине на покретној ствари на територији земље која прописује најблаже услове за стицање својине од невластника, прибавиоци културних добара успевали су да обезбеде имунитет од реституционих захтева.³ Овакав развој догађаја подстакao је реакцију међународних и регионалних актера чији је исход био ревидирање општих правила о савесности при стицању културних добара у контексту њихове реституције. Циљ модификованих правила огледа

¹ Вид. чл. 2 ст. 1 Закона о културним добрима, *Службени гласник РС*, бр. 71/94, 52/2011, 99/2011.

² Најизраженије разлике се тичу могућности стицања својине на стварима које су изашле из власникове државине против његове воље. Аустријски грађански законик (надаље: АГЗ) (вид. чл. 367 и 368), Италијански грађански законик (надаље: ИГЗ) (вид. чл. 1153), Закон о основама својинско-правних односа *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/80, 36/90, *Службени лист СРЈ*, бр. 29/96, *Службени гласник РС*, бр. 115/2005, (надаље: ЗОСПО) (вид. чл. 31) и Закон о културним добрима не искључују могућност стицања својине од невластника на овим стварима. У Француском грађанском законнику (надаље: ФГЗ) (вид. чл. 2276 и 2277) је предвиђено да лице које је изгубило ствар или коме је ствар украдена може да је захтева од њеног држаоца у року од три године рачунајући од дана губитка или крађе ствари, из чега следи да се њихов стицалац протеком трогодишњег рока може одбранити од тужбе за повраћај. У Немачком грађанском законнику (надаље: НГЗ) је, с друге стране, у § 935 изричито искључена могућност стицања својине од невластника на стварима које су изашле из власникове државине против његове воље (*abhanden gekommene Sachen*), осим када се ради о новцу, хартијама од вредности на доносиоца и на стварима купљеним на јавној продаји. Решење слично немачком предложено је у чл. 1717 Нацрта Грађанског законика Републике Србије.

³ У литератури се ова појава назива „прањем правног основа“ (*cleansing the title*), а постиже се применом правила о одређивању меродавног права – *lex rei sitae*. О њој, између осталог, сведоче случајеви: *Winkworth v. Christie Manson and Woods Ltd. and Another*, [1980] 1 ER (Ch) 496, [1980] 1 All ER 1121 и *Stato francese v. Ministero per i beni culturali ed ambientali e De Contessini*. Више о томе вид. John Henry Merryman, *Thinking about the Elgin Marbles – Critical Essays on Cultural Property, Art and Law*, Kluwer Law International, 2009, стр. 523; Deborah A. Demott, *Artful Good Faith: An Essay on Law, Custom, and Intermediaries in Art Markets*, *Duke Law Journal*, Vol. 62, 2012, стр. 633.

се у суспендовању примене националних општих правила о стицању својине *a non domino* и стицању својине одржајем и успостављању правичне равнотеже између супротстављених интереса двеју савесних страна – (ранијег) власника и стицаоца.⁴

На међународном нивоу еволуција стандарда савесности у контексту реституције културних добара започета је пре више од четири деценије. Под утицајем међународног права, специфична правила о савесности су крајем 2015. године почела да се примењују и у Европској унији. Иако су током времена особена правила о савесности у међународном и комунитарном праву културних добара постала својеврсни правни стандард, српском праву су и даље страна. Због тога ће у раду бити испитано да ли је потребно њихово увођење у српски правни систем и у које правне изворе би се она потенцијално могла инкорпорисати. У циљу сагледавања могућих начина и метода имплементације наднационалних правила о савесности у контексту реституције културних добара, изложена су решења за која су се определиле поједине државе чланице Европске уније.

2. ОПШТА ПРАВИЛА О САВЕСНОСТИ У КОНТЕКСТУ СТИЦАЊА СВОЈИНЕ ОД НЕВЛАСНИКА И СТИЦАЊА СВОЈИНЕ ОДРЖАЈЕМ

Према општим правилима земаља континенталне Европе, савесност прибавиоца представља један од неопходних услова за стицање својине од невластника.⁵ Осим тога, савесност је обавезан квалификатив државине која протеком времена, уз испуњење других услова,⁶ може да обезбеди стицање својине одржајем. У упоредном праву присутна су различита одређења савесности.⁷ Упркос нијансама, њено значење се у суштини своди на следеће: савесним ће се сматрати држалац који приликом стицања фактичке власти,⁸

⁴ Више о томе вид. Derek Fincham, Towards a Rigorous Standard for the Good Faith Acquisition of Antiquities, *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Vol. 37, Issue 1, 2009, стр. 9, 12, 23.

⁵ ФГЗ у том погледу представља изузетак будући да не предвиђа *expressis verbis* савесност као услов за стицање својине од невластника. У француској правној теорији и судској пракси, међутим, преовладава мишљење да је она неопходна и да се подразумева. Више о томе вид. Nina Planojević, *Sticanje svojine od nevlasnika*, Крагујевац, 2008, стр. 255.

⁶ Више о томе вид. Даница Попов, Квалификована државина у функцији стицања својине одржајем, *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду*, 1/2011, 109-125.

⁷ Афирмативно одређење појма савесности садрже ЗОСПО (чл. 72 ст. 2), АГЗ (чл. 368), ИГЗ (чл. 1147 ст. 1 и 2), Нацрт грађанског законика Републике Србије (чл. 5 и чл. 2192). Појам савесности је негативно одређен у § 932 (2) НГЗ.

⁸ У случају да се закључење правног посла и предаја ствари у државину временски мимолозе, савесност се захтева и у време закључења уговора и у време прибављања државине.

односно за све време тока рока одржаја,⁹ није знао нити је могао знати¹⁰ да ствар коју држи није његова. Другим речима, савесни стицалац оправдано верује, односно према околностима случаја нема разлога да сумња, да је прибављањем државине ствари постао њен власник. На овај начин штити се поуздање у привид који државина покретних ствари одаје, да је лице које држи ствар њен власник или да је овлашћен да њоме располаже.¹¹

У законодавствима бројних земаља изричито је прописано да се савесност стицаоачеве државине претпоставља.¹² У правној теорији се често повлачи паралела између претпоставке савесности и претпоставке невиности: „Као што се од никог не може захтевати да доказује да није крив, тако се ни од поседника не може тражити да доказује своје поштење.“¹³ Наведено правило упућује на терет доказивања и указује на то да суд није дужан да истражује савесност стицаоца *proprio motu*. Уколико жели да успе са ревиндикационим захтевом, тужилац мора да докаже да је тужени у време стицања државине био несавестан или да је, у случају примене правила о одржају, постао несавестан пре истека рока за одржај.¹⁴ Оваква расподела терета доказивања била је мотивисана потребом очувања поуздања у сигурност правног промета.

Вид. Обрен Станковић у Обрен Станковић, Миодраг Орлић, *Стварно право*, девето издање, Номос, Београд, 2014, стр. 77; Andrija Gams, Milan Petrović, *Osnovi stvarnog prava*, Naučna knjiga, Београд, 1980, стр. 202. Ово решење је изричито предвиђено у Нацрту Грађанског законика (вид. чл. 1715 и 1716).

⁹ Вид. § 937 ст. 2 НГЗ. Иако се савесност захтева за све време тока рока одржаја, она се цени према различитим критеријумима у моменту стицања државине и касније, док тече рок за одржај. Вид. О. Станковић, *op. cit.*, стр. 88.

¹⁰ У појединим законодавствима се изричито истиче да се као оправдање савесности не прихвата незнање о релевантним околностима стицања које је последица грубе непажње. Вид. § 932 (2) НГЗ, чл. 1147 ст. 2 ИГЗ.

¹¹ Решење према коме је довољно да је савесност стицаоца усмерена на траденсово овлашћење за располагање, а не нужно на његову својину на конкретној ствари, предвиђено је чл. 112 (2) Нацрта Законика о својини и другим стварним правима. АГЗ у чл. 368 предвиђа да се стицалац може позивати на своју савесност уколико се поуздао у отуђиочево овлашћење за располагање ствари само ако је ствар прибавио од привредног субјекта у оквиру његове редовне делатности. У § 932 НГЗ предвиђено је да се савесност цени спрам тога да ли је стицалац знао, или му је услед грубе непажње остало непознато да ствар не припада отуђиоцу. Због тога је у немачкој правној теорији заступљено мишљење да за стицање својине од невластника није довољно да се стицалац поузда у отуђиочево овлашћење за располагање. Вид. Ralph Weber, *Sachenrecht I, Bewegliche Sachen*, Nomos, 2016, стр. 149.

¹² Вид. чл. 72 ст. 3 ЗОСПО, чл. 328 АГЗ, чл. 2275 ФГЗ, чл. 1147 ИГЗ. Претпоставка савесности предвиђена је уопштено у чл. 5 и конкретно у чл. 2193 Нацрта грађанског законика Републике Србије, као и у чл. 5 (2) и 47 (2) Нацрта Законика о својини и другим стварним правима.

¹³ Gavella Nikola i dr, *Stvarno pravo*, svezak prvi, Narodne novine d.d., Zagreb, 2007, стр. 224. Вид. Radenka Cvetić, *Praktikum za Sudsku praksu – građansko pravo, Pravna dejstva državine*, 3D+, Novi Sad, 2004.

¹⁴ У теорији је прихваћено правило према коме у случају стицања својине од невластника *mala fides superveniens non nocet*, док код одржаја важи обрнуто правило према коме *mala fides superveniens nocet*.

Постојање савесности је фактичко питање које суд цени на основу свих околности конкретног случаја.¹⁵ Начелно је прихваћено да стицалац, осим уколико нема разлога да сумња, не треба да испитује својину отуђиоца.¹⁶ С тим у вези, поједина законодавства указују на потенцијалне околности које код стицаоца треба да изазову сумњу у отуђиочево право својине или његово овлашћење за располагање. Примера ради, у АГЗ су, *exempli causae*, наведене околности које би код савесног стицаоца морале побудити основану сумњу у отуђиочево право да пренесе својину на ствари. Наиме, „уколико на основу природе ствари, њене изразито ниске цене, личних својстава отуђиоца, посла којим се бави или других околности, власник докаже да је држалац несавестан, суд ће га обавезати да ствар врати власнику“.¹⁷ Сличну одредбу садржао је и Грађански законик за Књажевину Србију, који је писан по узору на АГЗ: „Ако се докаже, да је купац покретне ствари имао основа посумњати се о поштењу продавца, било то по личним својствима продавца, било по његовој радњи или по реткости и особености ствари, или по ниској цени, или по времену, месту и начину продаје, или по другим околностима, или купац не зна да именује лице од кога је купио, или каже да је купио од кога, који је умро или у свет отишао, и не може да се испита, а куповину и не може доказати, дужан је не само ствар повратити без накнаде њеном пређашњем господару, него ће и сву штету и изгубљени добитак накнадити као бесавестан купац.“¹⁸

С обзиром на то да се код одржаја савесност сматра субјективним квалификативом државине који се процењује према унутрашњем уверењу држаоца,¹⁹ савесност узукапијента који је државину ствари прибавио бестеретно (наслеђем, легатом или поклоном), цени се независно од савесности његовог правног претходника.²⁰ Ово правило је, у погледу наслеђа, у правној теорији опште прихваћено, а предложено је и у Нацрту Грађанског законика Републике Србије: „Наследник има савесну државину од отварања наслеђа и у случају кад је оставилац био несавесни држалац, изузев ако је за несавесност оставиоца наследник знао или је према приликама могао знати.“ Иако се у правној теорији и Нацрту Грађанског законика, аутономно испитивање савесности држаоца у односу на савесност његовог правног претходника

¹⁵ Вид. О. Станковић, *op. cit.*, стр. 77.

¹⁶ Вид. N. Planojević, *op. cit.*, стр. 277; Wolfgang Lücke, *Sachenrecht*, 3. Auflage, Verlag C.H. Beck, 2014, стр. 79; Andreas Bergmann, *Der Verfall des Eigentums – Ersitzung und Verjährung der Vindikation am Beispiel von Raubkunst und Entarteter Kunst (Der Fall Gurlitt)*, Mohr Siebeck – Tübingen, 2015, стр. 22.

¹⁷ Чл. 368 ст. 2 АГЗ.

¹⁸ Вид. § 220 Грађанског законика за Књажевину Србију у: Gojko Niketić, *Gradanski zakonik Kraljevine Srbije – Zbirka zakona protumačenih sudskom i administrativnom praksom*, Sv. 1, drugo izdanje, Beograd, стр. 109.

¹⁹ Вид. Д. Попов, *op. cit.*, стр. 119; N. Planojević, *op. cit.*, стр. 270; R. Weber, *op. cit.*, стр. 147.

²⁰ Вид. О. Станковић, *op. cit.*, стр. 88; A. Bergmann, *op. cit.*, стр. 26-32.

expressis verbis истиче само у погледу наслеђа, аналогјом се исти принцип може применити и на друге случајеве бестеретног стицања.

3. МЕЂУНАРОДНА ПРАВИЛА О САВЕСНОСТИ У КОНТЕКСТУ РЕСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

3.1. Правила UNESCO Конвенције о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине на културним добрима

На међународном и наднационалном нивоу значај савесности у стицању културних добара долази до изражаја у контексту реституције културних добара. У поређењу са општим правилима, утицај савесности је најпре ограничен *UNESCO Конвенцијом о мерама за забрану и спречавање недозвољеног увоза, извоза и преноса својине на културним добрима* из 1970. године (надаље: UNESCO Конвенција).²¹ Иако је у погледу реституције културних добара поље примене UNESCO Конвенције прилично ограничено,²² њоме је учињен први корак у слабљењу домашаја савесности. Наиме, искључена је могућност држаоца украденог културног добра да се позивом на своју савесност (према речнику Конвенције „невиност“) одбрани од захтева за реституцију. Уместо да у садејству са другим условима омогући стицање својине, савесност стицаоцу омогућује само истицање захтева за исплату правичне накнаде према тражиоцу реституције.²³ У UNESCO Конвенцији није прецизирано да ли се држаочева савесност претпоставља и на који начин се доказује, сходно чему је то питање препуштено на уређење државама чланицама у складу са њиховим националним правом.

3.2. Правила UNIDROIT Конвенције о украденим и незаконито извезеним културним добрима

Временом је стандард савесности у контексту реституције културних добара значајно еволуирао и то у два правца. Напуштена је претпоставка савесности и построжени су критеријуми на основу којих се савесност цени.²⁴

²¹ Социјалистичка Федеративна Република Југославија је ратификовала ову Конвенцију (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 50/73), док се Србија, према правилима о сукцесији, сматра њеном чланицом.

²² Вид. чл. 7 б (и) и 7 б (и) UNESCO Конвенције.

²³ Вид. чл. 7 ст 1 (б) (и) UNESCO Конвенције. У Конвенцији, међутим, нису утврђени критеријуми на основу којих се може одредити висина правичне накнаде. Више о томе вид. I. A. Stamatoudi, *op. cit.*, 50.

²⁴ Вид. Marc-André Renold, *Stolen Art: The Ubiquitous Question of Good Faith*, in *Resolution of Cultural Property Disputes: papers emanating from the seventh PCA International Law Seminar*, The Hague, Kluwer Law International, 2004, стр. 251-263.

Ова тенденција је нарочито изражена у *UNIDROIT Конвенцији о украденим и незаконито извезеним културним предметима* из 1995. године (надаље: UNIDROIT Конвенција).

UNIDROIT Конвенција прописује да ће држалац културног добра, који буде обавезан на његов повраћај, имати право на правичну и разумну накнаду под условом „да није знао, нити је разумно могао знати да је реч о украденом добру и да може да докаже да је приликом његовог стицања поступио са дужном пажњом“.²⁵ Из формулације одредбе проистиче да је дужна пажња нужан услов за остваривање права на правичну накнаду и да је напуштена претпоставка држаоачеве савесности. Терет доказивања дужне пажње приликом стицања украденог културног добра сноси држалац. У намери да апострофирају аутономност новог концепта пажње и укажу не промене у односу на традиционално укоревано схватање савесности, редактори Конвенције су се определили за термин дужна пажња (*due diligence*) уместо за савесност (*good faith*).

Држаоачева савесност се цени према свим околностима конкретног случаја. Између осталог, води се рачуна о својству страна у правном послу, цени која је плаћена, да ли је држалац консултовао разумно доступне регистре украдених културних добара и доступне агенције, било које друге релевантне информације и документа која је разумно могао да прибави и да ли је предузео било који други корак који би разумна особа предузела у датим околностима.²⁶ Редактори Конвенције определили су се, дакле, за комбинацију субјективних и објективних критеријума, при чему се први цене према личности стицаоца, а други према томе да ли је стицалац предузео потребне радње усмерене на истраживање порекла културног добра које стиче.²⁷

Када је реч о својству страна у правном послу, строже ће се ценити дужна пажња професионалних трговаца уметнина, музеја и аукцијских кућа у поређењу са лаицима. Од субјеката који се професионално баве стицањем и продајом културних добара се очекује да су им информације о њиховом пореклу доступније у поређењу са осталим стицаоцима.²⁸ Стандард дужне пажње захтева да се стицалац подробно распита о личности траденса и његовој репутацији. Због тога, жеља отуђиоца да остане анониман код стицаоца треба да побуди сумњу у законитост трансакције. Штавише, у случају комисионе продаје, стицалац треба да се распита да ли је комисионарев

²⁵ Вид. чл. 4 (1) UNIDROIT Конвенције.

²⁶ Вид. чл. 4 (4) UNIDROIT Конвенције.

²⁷ Вид. Michael Anton, *Rechtshandbuch Kulturgüterschutz und Kunstrestitutionsrecht, Band 2: Zivilrecht – Guter Glaube im internationalen Kunsthandel*, De Gruyter, Berlin-New York, 2010, стр. 333.

²⁸ Вид. *Nicole de Préval v Adrian Alan Ltd*, 24 January 1997, unreported и *Porter v. Wertz* 68 A.D.2d 141, 416 N.Y.S.2d 254 (1979).

налогодавац заиста власник културног добра које се нуди на продају и да ли је комисионар овлашћен да располаже конкретним добром за комитентов рачун.

Стицалац је, такође, дужан да води рачуна о односу вредности и цене културног добра. Уколико би му било понуђено дело испод његове реалне вредности, то би требало да сигнализира да је реч о сумњивој трансакцији. У случају да стицалац не поседује знање на основу ког може проценити вредност дела у питању, требало би да ангажује овлашћеног проценитеља. Сумњу, без дилеме, мора да изазове инсистирање отуђиоца да се купопродајна цена плати у готовом новцу.²⁹

Да би се стицалац могао позвати на своју савесност потребно је да провери да ли је добро које жели да прибави пријављено или евидентирано као нестало или украдено. Данас постоји више база података преко којих се могу вршити провере порекла и статуса културних добара. Неке од ових база су јавно доступне путем интернета, без плаћања накнаде,³⁰ док су друге у надлежности приватних компанија које за услуге претраге података из својих база наплаћују разумне накнаде.³¹ Како би осигурао доказ у случају спора, стицаоцу се саветује да прибави потврду надлежног органа или компаније о извршеној претрази базе података одређеног регистра и резултатима претраге. Овако постављено правило уједно представља подстицај за све власнике чија су културна добра нестала или украдена да их региструју у доступним базама украдених културних добара. До увођења нових правила о савесности, често се дешавало да су музеји и галерије избегавали да пријаве нестала културна добра у циљу очувања своје репутације и угледа. Истој стратегији прибегавали су и приватни колекционари у страху да би објављивањем

²⁹ Вид. *Autocephalous Greek-Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg*, 717 F.Supp. 1374 (S.D.Ind.,1989), Aug. 3, 1989.

³⁰ Вид. Интерполову базу података о украденим уметничким делима. Доступно на: <https://www.interpol.int/notice/search/woa> (9.11.2016.). Вид. *Lost Art-Datenbank*. Доступно на: <http://www.kulturgutverluste.de/de/lost-art-datenbank> (5.2.2016.). У истраживању порекла културног добра од велике помоћи може бити и *Getty Provenance Index Database*. Доступно на: <http://www.getty.edu/research/tools/provenance/search.html> (9.11.2016.).

³¹ Вид. *The Art Loss Register*. Доступно на: <http://www.artloss.com/en> (5.11.2016.). Ова база података се састоји из више подбаза: базе украдених културних добара, тзв. позитивне базе података (*pre-loss database*) која подразумева регистрацију неукрадених добара са циљем да се информације о нечијем пуноправном власништву над одређеним културним добром учине доступним потенцијалним стицаоцима. Регистравање пуноправног власништва на културним добрима је осмишљено са циљем да се потенцијални лопови одврате од покушаја крађе, будући да се у случају покушаја продаје украденог добра једноставно може идентификовати његов прави власник. Постоје и листе за узбуну (*Red Flag Lists*) и листе из опреза (енгл. *Cautions Lists*). На првим листама наведене су збирке из којих су поједина дела конфискована у периоду између 1933. и 1945. године, као и списак трговаца уметнинама за које се зна да су сарађивали са Националсоцијалистичком партијом. На листама опреза су наведене организације за које се зна да су биле уплетене у фалсификовање, крађу, неовлашћену продају или незаконит превоз украдених уметничких дела.

вести о крађи културног добра привукли пажњу јавности и постали мета нових крађа.

Приликом стицања културних добара мора се водити рачуна и о свим другим релевантним околностима. Уколико је, на пример, уметничко дело оштећено, може се посумњати у његово порекло. Може се претпоставити да је до оштећења дошло услед незаконитог ископавања или да је реч о прокријумчареном добру оштећеном услед неадекватног транспорта.³² Такође, уколико је уметничко дело видно обележено неком ознаком или бројем, стицалац би требало да се распита чему служи конкретна ознака.³³ Посебну опрезност у стицању треба испољити према културним добрима која потичу са зараћених, кризних³⁴ и подручја која су богата недовољно заштићеним археолошким налазиштима.³⁵ Место на коме се врши трансакција, такође, може бити индикативно.³⁶

Правило UNIDROIT Конвенције према коме држалац сноси терет доказивања своје дужне пажње примењује се само у случају реституције украдених

³² Таква судбина задесила је статуу познату у јавности као „Афродита“, високу 2,3 метра. Статуа је најпре незаконито ископана на Сицилији, потом је насилно распарачана у три дела ради лакшег транспортовања у Швајцарску. Више о случају вид: <http://trafficking-culture.org/encyclopedia/case-studies/1059/> (9.11.2016.).

³³ У случају *Lissitzky v. Beyeler Foundation* искрело је питање да ли се на савесност може позвати држалац слике на чијој је позадини видно био евидентиран инвентарни број којим су припадници Националсоцијалистичке партије означавали конфискована уметничка дела. Захтевом је тражен повраћај слике Васила Кандинског познате под називом *Импровизација број 10*. Слика је током 1937. године била конфискована од стране припадника Националсоцијалистичке партије као примерак тзв. „дегенеративне“ уметности. Током 1951. године швајцарски колекционар Ернст Бејелер је у Немачкој купио слику од Фердинанда Молера, коме је наводно Хитлер поверио продају конфискованих уметнина. У спору је било меродавно швајцарско право које не предвиђа рок застарелости за истицање захтева за повраћај добара од несавесних стицалаца. Стога је доказни поступак превасходно био усмерен на доказивање Бејелерове несавесности, у прилог чему је истицан и аргумент јасно видљивог конфискационог броја на полеђини слике. Спор је на крају решен путем медијације.

³⁴ У циљу спречавања незаконите трговине културним добрима која потичу из Сирије и Ирака, Европска унија је усвојила одговарајуће мере. Вид. чл. 11ц Уредбе Савета ЕУ бр. 1332/2013 од 13. децембра 2013. године о рестриктивним мерама у вези са ситуацијом у Сирији, *Official Journal of the European Union* L 335/3 и чл. 3 Уредбе Савета ЕУ (ЕЗ) бр. 1210/2003 од 7. јула 2003. године о одређеним рестрикцијама у економским и финансијским односима са Ираком, *Official Journal of the European Union* L 169/6.

³⁵ У сврху заштите угрожених археолошких објеката, Међународни савет музеја објавио је тзв. црвене листе (*ICOM red list/liste rouge*) на којима су објављена најугроженија подручја са описима и фотографијама најчешће кријумчарених културних предмета. Доступно на: <http://icom.museum/programmes/fighting-illicit-traffic/red-list/> (2.11.2016.).

³⁶ У случају *Autocephalous Greek-Orthodox Church of Cyprus v. Goldberg* суд је у прилог несавесности стицаоца, између осталог, навео да је предаја државине на спорним мозаицима извршена у бесцаринској зони аеродрома у Женеви што се може сматрати крајње нетипичним местом за трговину културним добрима.

културних добара, не и на захтеве за повраћај незаконито извезених културних добара.³⁷ Стога, државама чланицама преостаје да на питање терета доказивања савесности стицања незаконито извезеног културног добра примене своја национална правила. Изостављањем посебне одредбе о терету доказивања савесности у овом контексту хтела се нагласити разлика између украдених и незаконито извезених културних добара.³⁸ Конвенција, међутим, и у случају незаконито извезених културних добара условљава право на правичну накнаду савесношћу држаоца. У овом случају накнада ће припасти држаоцу само ако није знао нити је према околностима стицања разумно могао знати да је културно добро незаконито извезено, при чему се води рачуна о (не)постојању извозне дозволе земље порекла.³⁹ Пракса је, међутим, показала да ни сама извозна дозвола није довољна и да стицалац треба да оде корак даље. Будући да на тржишту уметнина циркулише позамашан број кривотворених извозних дозвола, од савесног стицаоца се очекује да ступи у контакт са органом или установом која је наведена као издавалац одобрења за извоз ради провере њене веродостојности. Из овог се може закључити да се од стицаоца очекује да пре упуштања у трансакцију сазна из које земље културно добро потиче, да ли земља порекла предвиђа извозне забране или ограничења, а у случају позитивног одговора, да ли је издато одобрење за извоз и, најзад, да ли се њиме дозвољава трајан извоз конкретног добра.

Домашај стицаоачеве савесности највише је ограничен у случајевима бестеретног стицања културних добара. У случају стицања културног добра наслеђем, поклоном или другим добротиним правним послом, савесност стицаоца се не цени аутономно на основу оног што је сам знао или је према околностима требало да зна, него је условљена савесношћу његовог претходника. У Конвенцији је то прописано на следећи начин: „Држалац не сме бити у повољнијем положају од особе од које је стекао културно добро наслеђем или бестеретно на неки други начин.“⁴⁰ Другим речима, несавесност правног претходника аутоматски спречава сукцесора да потражује правичну и разумну накнаду у случају да буде обавезан на повраћај бестеретно стеченог културног добра. Приликом конструкције овог правила пошло се од става да стицалац који буде обавезан да врати бестеретно стечено културно добро нема право да оствари корист која не би припала ни његовом правном претходнику.

³⁷ Вид. UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects: Explanatory Report, prepared by the UNIDROIT Secretariat, *Uniform Law Review*, 2001/3, 516, 536.

³⁸ У случају незаконитог извоза ради се о културном добру које је власник пуноважно пренео у својину другом лицу, које га је противно прописима државе извезло у иностранство. За разлику од незаконитог извоза културног добра где власникова овлашћења нису повређена, крађа нечијег културног добра подразумева неосновано депоседовање власника.

³⁹ Вид. чл. 6 (1) и 6 (2) UNIDROIT Конвенције.

⁴⁰ Вид. чл. 4 (5) и чл. 6 (5) UNIDROIT Конвенције.

4. ПРАВИЛА ЕУ О САВЕСНОСТИ У КОНТЕКСТУ РЕСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

4.1. Решења Директиве 2014/60/ЕУ о повраћају културних добара незаконито изнетих са територије државе чланице

Директивом 2014/60/ЕУ је прописано да ће, уколико држалац буде обавезан да врати културно добро, суд државе чланице у којој се оно незаконито затекне, држаоцу досудити правичну накнаду према околностима случаја, под условом да он докаже да је приликом стицања поступио са дужном бригом и пажњом.⁴¹ У термилолошком смислу, овде се отишло још корак даље у поређењу са UNIDROIT Конвенцијом. Уместо о дужној пажњи говори се о дужној бризи и пажњи (*due care and attention*). У Директиви је, такође, напуштена претпоставка савесности и терет њеног доказивања пребачен је на држаоца културног добра. Ово представља новину у поређењу са претходном верзијом Директиве (Директива Савета 93/7/ЕЕЗ) у којој је било предвиђено да се терет доказивања дужне бриге и пажње приликом стицања културног добра има уредити у складу са правом државе чланице која одлучује о захтеву за повраћај.⁴²

Приликом оцене дужне бриге и пажње водиће се рачуна о свим околностима стицања, а нарочито о документима о пореклу културног добра, да ли је његово изношење из земље порекла било одобрено, о личним својствима уговорних страна, цени која је плаћена, да ли је држалац консултовао доступне регистре украдених културних добара и друге информације које је разумно могао да прибави, као и да ли је предузео било који други корак који би разумна особа предузела у датим околностима.⁴³ У случају да држалац докаже да је приликом стицања поступио на описани начин, стиче право на правичну накнаду која доспева након повраћаја културног добра у земљу његовог порекла.⁴⁴

Као и у UNIDROIT Конвенцији, описана правила о процени савесности односе се на случајеве теретног стицања културних добара, док се у случајевима бестеретног стицања, савесност држаоца процењује на основу савесности његовог правног претходника: „У случају поклона или наслеђа, држалац не сме бити у повољнијем положају од особе од које је на тај начин стекао добро“.⁴⁵

⁴¹ Вид. чл. 10 ст. 1 Директиве 2014/60/ ЕУ.

⁴² Вид. чл. 9 ст. 2 Директиве Савета 93/7/ЕЕЗ од 15. марта 1993. године о повраћају културних добара незаконито изнетих са територије државе чланице, *Official Journal L 074, 27/03/1993 P. 0074 – 0079.*

⁴³ Вид. чл. 10 ст. 2 Директиве 2014/60/ ЕУ.

⁴⁴ Вид. чл. 10 ст. 4 Директиве 2014/60/ ЕУ.

⁴⁵ Вид. чл. 10 ст. 3 Директиве 2014/60/ ЕУ.

Евидентно је да су на формулације изложених одредаба Директиве 2014/60/ЕУ пресудан утицај имала решења која су две деценије раније била установљена UNIDROIT Конвенцијом. Разлика се огледа једино у томе што Директива 2014/60/ЕУ предвиђа јединствен режим за сва незаконито изнета културна добра, било она украдена или незаконито извезена. Због тога се објашњења критеријума за процену савесност из UNIDROIT Конвенције *mutatis mutandis* могу применити и на решења Директиве 2014/60/ЕУ.

4.2. Имплементација релевантних решења Директиве 2014/60/ЕУ у појединим државама чланицама Европске уније

Као што је познато, директиве представљају правне акте Европске уније који обавезују у погледу циља, док се државама чланицама препушта избор начина и метода имплементације њихових решења у национална законодавства.⁴⁶ Због тога је интересантно испитати у којим изворима и на који су начин поједине државе чланице инкорпорисале изложена решења Директиве 2014/60/ЕУ у своја национална права. Ова анализа може бити од користи за Србију од које се очекује да, на путу за чланство у ЕУ, усклади своје право са *acquis communautaire*.⁴⁷

У Немачкој је у циљу имплементације решења Директиве 2014/60/60/ЕУ донет *Закон о заштити културних добара*.⁴⁸ С обзиром на значај, Немци су заузели став да је овој проблематици потребно посветити посебан закон. Кроз конструкцију правила о савесности (*die Sorgfalt*) провејава тежња да се успостави што правичнији однос између обавеза које се намећу лицима која културна добра стављају у промет⁴⁹ и стицалаца културних добара. Одредбе о савесности у вези са стицањем културног добра инкорпорисане су у параграф 66 који носи назив *Накнада у случају повраћаја*: „Непосредни држалац који је приликом стицања културног добра поступио са захтеваном пажњом може да одбије захтев за повраћај културног добра државе чланице ЕУ или државе потписнице UNESCO Конвенције док му не буде исплаћена одговарајућа накнада“.⁵⁰ Из ове формулације се може закључити да, под претпоставком савесности, држалац може да истакне приговор задржавања културног добра које држи док му не буде исплаћена одговарајућа накнада.⁵¹

⁴⁶ Под имплементацијом се, у овом контексту, подразумева уношење (инкорпорисање) решења директива ЕУ у национална законодавства држава чланица ЕУ.

⁴⁷ Области образовања и културе посвећено је посебно преговарачко поглавље бр. 26.

⁴⁸ *Gesetz zum Schutz von Kulturgut – Kulturgutschutzgesetz vom 31. Juli 2016 (BGBl. I S. 1914).*

⁴⁹ Вид. одељак 4 немачког Закона о заштити културних добара (Kapitel 4 – *Pflichten beim Inverkehrbringen von Kulturgut*).

⁵⁰ Вид. чл. 66 ст. 1 немачког Закона о заштити културних добара.

⁵¹ У чл. 67 немачког Закона о заштити културних добара прописано је да се приликом одређивања висине накнаде има водити рачуна о трошковима које је стицалац имао приликом

Овакво решење, иако супротно циљу односне одредбе Директиве 2014/60/ЕУ,⁵² погодује савесном држаоцу. Приликом процене дужне пажње држаоца треба водити рачуна о свим околностима стицања културног добра,⁵³ при чему није изричито прописано ко сноси терет њиховог доказивања. Тумачењем би се могло закључити да наведене околности треба да докаже стицалац културног добра, јер је у његовом интересу да издејствује наплату одговарајуће накнаде. У случају бестеретног стицања, захтевани степен пажње мора бити подједнако задовољен од стране правног претходника и од стране правног следбеника. Осим тога, изричито је прописано да су наследник и легатар дужни сносити правне последице недостатка савесности на страни оставиоца.⁵⁴

У Аустрији су, попут Немачке, релевантна решења Директиве 2014/60/ЕУ унета у посебан *Савезни закон о повраћају незаконито изнетих културних добара*.⁵⁵ У Закону је изричито предвиђено да ће власнику или држаоцу, у случају да буде обавезан на повраћај културног добра, припасти право на одговарајућу накнаду само уколико успе да докаже да је приликом стицања културног добра поступио са захтеваним степеном пажње.⁵⁶ Приликом процене савесности водиће се рачуна о околностима о којима је већ било речи. У вези са бестеретно стеченим културним добрима, предвиђено је да ће власник односно држалац имати право на накнаду само уколико би она припадала и његовом непосредном правном претходнику.⁵⁷ Оно што је додатно, у поређењу са формулацијом односне одредбе Директиве 2014/60/ЕУ, јесте да се накнада, уколико буде исплаћена, протеже и на заложно или друго стварно право установљено на културном добру које је предмет реституције.⁵⁸

стицања културног добра као и трошковима које је имао у циљу предузимања потребних мера очувања културног добра, али да не укључује и измаклу добит.

⁵² Вид. чл. 10 ст 4 Директиве 2014/60/ЕУ.

⁵³ Према чл. 66 ст. 3 немачког Закона о заштити културних добара, нарочито се води рачуна о 1. документима о пореклу културног добра, 2. захтеваним извозним дозволама у складу са правом државе тражиоца, 3. својствима учесника трансакције, 4. цени које је плаћена, 5. остваривању увида од стране непосредног држаоца у доступне регистре украдених културних добара и прибављања релевантних информација које су му биле доступне уз разумне трошкове и 6. да ли је предузет било који други корак који би разумна особа предузела у датим околностима.

⁵⁴ Вид. чл. 66 ст. 2 немачког Закона о заштити културних добара. Ова изричита напомена не чуди када се узму у обзир чињенице случаја *Gurlitt*. Више о томе вид. А. Bergmann, *op. cit.*, стр. 81-89.

⁵⁵ Bundesgesetz über die Rückgabe unrechtmäßig verbrachter Kulturgüter (Kulturgüterrückgabegesetz – KGRG) StF: *Das Bundesgesetzblatt I* Nr. 19/2016.

⁵⁶ Вид. чл. 15 (1) аустријског Закона о повраћају незаконито изнетих културних добара.

⁵⁷ Вид. чл. 15 (3) аустријског Закона о повраћају незаконито изнетих културних добара.

⁵⁸ Вид. чл. 15 (4) аустријског Закона о повраћају незаконито изнетих културних добара.

За разлику од Немачке и Аустрије, у Холандији су одредбе о савесности у контексту реституције културних добара инкорпорисане у Грађански законик – Књига III, у делу *Недосјатак овлашћења за располагање*, који суштински уређује случајеве стицања својине од невластника.⁵⁹ Законом је изричито искључена могућности примене правила о стицању од невластника према: 1) државама чланицама ЕУ и државама потписницама Споразума о Европском економском простору под условом да се ради о добру које је у складу са чл. 2 Директиве 2014/60/ЕУ незаконито изнето са територије неке од ових држава, 2) власницима културних добара која су у складу са Законом о заштити културног наслеђа уживала статус заштићених културних добара у време када су изашла из власниково државине, или која су упркос забрани била изнета из Холандије,⁶⁰ 3) према држави чланици UNESCO Конвенције и према власнику који истакне захтев за реституцију културног добра у складу са чл. 4 Закона о имплементацији UNESCO Конвенције.⁶¹ У свим наведеним случајевима, укључујући и оне без иностраног елемента, суд ће држаоцу културног добра досудити разумну новчану накнаду под условом да је он приликом стицања културног добра поступио са дужном бригом и пажњом. Међутим, околности на основу којих се савесност цени⁶² биће узете у обзир само ако је реч о културним добрима која улазе у поље примене Директиве 2014/60/ЕУ и UNESCO Конвенције.⁶³ Правило о терету доказивања наведених околности није уређено *expressis verbis*.

У Француској су релевантне одредбе о савесности унете у важећи Законик о заштити културног наслеђа⁶⁴ у делу који уређује процесноправна питања о реституцији културних добара. Изложена решења Директиве 2014/60/ЕУ о правном значају и начину доказивања савесности садржана су у члану Л112-8 Законика. Околности које указују на (не)савесност држаоца предвиђене су на исти начин као и у Директиви. О исплати накнаде одлучује суд узимајући у обзир све релевантне околности, о којима је већ било речи, при чему није посебно предвиђено ко сноси терет њиховог доказивања. Усвојено је и правило о бестеретном стицању, сходно којем у случају поклона или наслеђа, држалац не може уживати већа права од оних која би уживао његов правни претходник. Најзад, предвиђено је да ће се захтев за

⁵⁹ Вид. чл. 86 холандског Грађанског законика (надаље: ХГЗ).

⁶⁰ Вид. чл. 86а ст. 1 и 2 ХГЗ.

⁶¹ Вид. чл. 86б ХГЗ.

⁶² Постојање документације о пореклу културног добра, извозна дозвола, својство страна, плаћена цена, да ли је држалац консултовао доступне регистре украдених културних добара и да ли је предузео било који други корак који би разумна особа предузела у датим околностима.

⁶³ Вид. чл. 87а(1) ХЗГ.

⁶⁴ Вид. *Code du patrimoine* (version consolidée au 9 octobre 2016). Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006074236> (17.10.2016.).

повраћај културног добра државе тражиоца сматрати повученим уколико она не исплати накнаду утврђену правноснажном пресудом држаоцу културног добра у року од три године, рачунајући од дана објављивања пресуде.⁶⁵

5. ПРЕДЛОЗИ ЗА ХАРМОНИЗАЦИЈУ ПРАВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СА ПРАВИЛИМА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ О САВЕСНОСТИ У КОНТЕКСТУ РЕСТИТУЦИЈЕ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Од изложених правила у Србији се, за сада, примењују само решења UNESCO Конвенције. Будући да је Србија на путу за придружење Европској унији и да се од ње очекује да усклади своје право са комунитарним⁶⁶, пожељно је испитати у које би националне изворе права могла бити инкорпорисана правила о савесности у контексту реституције културних добара. На основу анализираних начина и метода имплементације за које су се определиле поједине државе чланице ЕУ, пред Србијом стоји више могућности. Попут Немачке и Аустрије, Србија може да усвоји нов закон којим ће на свеобухватан начин уредити проблематику реституције културних добара. Друга могућност је да се, по узору на Холандију, правила о савесности унесу у Закон о основама својинско-правних односа, тј. у потенцијални Грађански законик, у делу који уређује стицање својине од невластника и стицање својине одржајем. Најзад, по узору на Француску, правила о савесности, заједно са другим правилима од значаја за реституцију културних добара, могу бити унета у Закон о културним добрима, који се сматра основним извором права културних добара у Републици Србији.

Предност усвајања новог закона посвећеног реституцији културних добара огледала би се у концентрисању релевантних питања на једном месту.⁶⁷ С друге стране, усвајањем новог извора би се додатно оптеретио правни систем. Уношење одредбе о савесности у контексту реституције културних добара у извор којим се уређује стварноправна материја, имало би смисла уколико би нова правила о савесности била примењива на све случајеве неовлашћеног располагања културним добрима, независно од присуства иностраног елемента. Уколико би се, пак, дејство правила о савесности ограничило само на случајеве повраћаја културних добара у којима је присутан

⁶⁵ Вид. чл. 112-9 ст. 2 француског Законика о заштити културног наслеђа.

⁶⁶ Више о томе вид. Душан Николић, Проблеми имплементације *acquis communautaire* у земљама источне Европе, *Зборник радова Правног факултета Универзитета у Новом Саду*, 3/2004, стр. 181-206.

⁶⁷ Која културна добра могу бити предмет реституције, под којим условима, ко је активно легитимисан за истицање реституционог захтева, у којим роковима се реституциони захтеви морају поднети, и друга релевантна питања.

елемент иностраности, делује да би њихов најадекватнији извор био Закон о културним добрима као *lex specialis*.

Приликом формулисања правила о савесности у контексту реституције културних добара, јасно треба навести да је савесност држаоца приликом стицања културног добра само услов за остваривање права на правичну накнаду, да савесност треба да доказује држалац културног добра који је обавезан на његов повраћај, да се савесност доказује на основу објективних и субјективних околности, о којима је било речи. Пожељно је утврдити из чега се састоји накнада коју је тражилац реституције дужан исплатити држаоцу и у ком моменту она доспева. Такође, треба предвидети каква је судбина стварних права савесних трећих лица на културном добру које буде предмет реституције. Најзад, треба прописати да у случају бестеретног стицања културног добра, несавесност правног претходника искључује право следбеника да потражује накнаду.

6. ЗАКЉУЧАК

Савесност је, у складу са општим правилима, нужан услов за стицање права својине од невластника и неопходан квалификатив државине која протеком времена, у кумулацији са другим условима, може довести до стицања права својине. Она се претпоставља. Терет обарања претпоставке савесности пада на (ранијег) власника-тужиоца. Код правила о одржају, савесност се сматра субјективним квалификативом државине и због тога се код бестеретних правних послова савесност правног следбеника цени независно од савесности његовог правног претходника.

На међународном и наднационалном нивоу питање савесности у стицању културних добара уређено је у контексту реституције украдених културних добара. Временом се увидело да правила о савесности имају снажан потенцијал да допринесу борби против незаконите трговине културним добрима и да их стога треба прилагодити њиховом значају. У том циљу ограничен је домашај савесности на тај начин што она не може да допринесе одбијању захтева за реституцију културног добра, него само савесном држаоцу може да обезбеди право на правичну накнаду. Напуштена је претпоставка савесности стицаоца културног добра. Уместо да (ранији) власник обара претпоставку савесности држаоца, сада држалац културног добра треба да обара претпоставку своје несавесности. Осим тога, пооштрени су критеријуми на основу којих се цени савесност држаоца културног добра. Због тога је пожељно да држалац пре и приликом стицања културног добра обезбеди доказе на околности од којих ће зависити утврђивање његове савесности.⁶⁸

⁶⁸ Вид. М. Anton, *op.cit.*, стр. 326.

На путу усаглашавања законодавства Републике Србије са *acquis communautaire*, релевантна решења о савесности Директиве 2014/60/ЕУ могла би бити инкорпорисана у Закон о културним добрима. Имајући у виду да модификована правила о савесности могу да послуже као ефективна полуга у борби против незаконите трговине културним добрима уопште, треба размотрити проширење њиховог домашаја и на чисто националне трансакције које за предмет имају неовлашћени пренос државине на културним добрима, без обзира на њихов својински облик.⁶⁹ У том случају би се правила о савесности у контексту стицања културних добара могла унети и у Закон о основама својинско-правних односа, односно у потенцијални Грађански законик.

---

⁶⁹ Према важећим прописима, искључена је само могућност стицања својине одржајем на културним добрима у државној својини. Вид. чл. 14 ст. 2 Закона о културним добрима.

*Sloboda D. Midorović, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
S.Midorovic@pf.uns.ac.rs*

Good Faith in the Context of Restitution of Cultural Property

***Abstract:** The paper examines international and supranational rules on good faith in the context of restitution of cultural property. Deviations from the general rules on good faith with regard to the good faith acquisition and adverse possession have been indicated. Instead of insuring acquisition of ownership in conjunction with other preconditions, good faith only entitles an acquirer of the stolen or illegally exported cultural object to a fair compensation. The good faith presumption was abandoned and the burden of proof was imposed on the possessor of the cultural object. At the same time the criteria upon which the good faith ought to be evaluated had been tightened. Concerning gratuitous legal transactions, good faith of a transferee depends on good faith of a transferor. For that reason, a transferee will be prevented from claiming a fair compensation if it would not have been awarded to his transferor. Ultimately, the paper explores in which legal sources and in what manner certain EU Member States have implemented good faith stipulations enshrined in Directive 2014/60/EU. Based on that, the paper suggests possibilities of harmonising law of the Republic of Serbia with the outlined supranational rules.*

***Keywords:** cultural property, restitution, good faith, burden of proof and proving of good faith, implementation.*

Датум пријема рада: 15.11.2016.